

Jaunimo socialinės integracijos optimizavimas

Ramutė Kučinskienė

Vytolis Kučinskas

Klaipėdos universitetas

Straipsnyje nagrinėjama labai aktuali jaunimo socialinės integracijos problema, apibrėžiant individo pasirengimo savarankiškai ir produktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime prielaidas. Taigi straipsnio tyrimo objektas – jaunimo socialinė integracija.

Įvadas

Žmogus, kaip teigia E. Diurkheimas, yra dviguba realybė (*homo duplex*), kurioje dera individualusis ir socialusis pradai, pastarajam pripažįstant dominuojančią poziciją (Šiuolaikinė Vakarų filosofija, 1991, p. 99). Taigi gyventi reiškia priklausyti tam tikrai visuomenei, o „būti visuomenėje – tai būti tam tikrų socialinių jėgų susikirtimo židinyje“ (P. L. Berger, 1995, p. 70). Žmogus ateina į šį pasaulį kaip individualus, turintis tik tam tikras individualumo ir socialumo prielaidas, kurios laikui bėgant išplėtojamoms, išugdomoms. Ugdymo teorijoje ir praktikoje dažnai minima socializacijos sąvoka išreiškia pagrindinę visų pedagoginių pastangų intenciją – globojamos ir puoselėjamos, augančios ir bręstančios kartos rengimą savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Tai be galo svarbus ir nepaprastai sudėtingas tikslas, kurį galima nagrinėti įvairiais aspektais: proceso dalyvių, jų sąveikos bei įtakos, sąlygų įvairovės ir kintamumo, vertinimo kriterijų ir pan. Akivaizdu, kad šio proceso eiga ir rezul-

tatai labiau priklauso ne nuo individo, o nuo visuomenės: socializacijos eigoje „žmoguje daugėja visuomenės“, t. y. jis interiorizuoja (perima) socialinį pasaulį kaip tam tikrų vertybių, nuostatų, normų ir kt. sistemą. Tuo tarpu atvirkščias procesas („žmogaus daugėjimas visuomenėje“) yra labai sąlygiškas, turint omenyje, kad būtent „visuomenės struktūros tampa mūsų sąmonės struktūromis“ (P. L. Berger, 1995, p. 112). Asmens, kaip individualybės ir kaip visuomenės piliečio, ugdymas, vykstantis visuomenės šiam tikslui sukurtoje, kryptingai ir sistemingai veikiančioje švietimo sistemoje, susiduria su dviem **prieštaringais reikalavimais**:

1) privalu parengti ugdytinį taip, kad jis galėtų visavertiškai sąveikauti su kitais visuomenės nariais ir institucijomis, adaptuotis visuomenėje (būtų toks kaip kiti) ir kartu sudaryti jam galimybių plėtoti savo individualumą, tapti savitam, vieninteliu ir nepakartojamam (kitokiam negu kiti) (B. Bitinas, 2000, p. 87–91);

2) švietimo sistema privalo rengti jaunąją kartą ne praeičiai, o ateičiai, t. y. gyventi tokiame visuomenėje, kokios dar nėra. Efektyviausias ugdymo sistemos įnašas yra praeities kultūrinio ir socialinio paveldo perdavimas, tačiau tai laikoma mokslinės, technologinės ir socialinės pažangos bei individų (individualybių) prisitaikymo gyventi šiuolaikinėje visuomenėje stabdžiu.

Šie prieštaraivimai, o ypač paskutinytis, labai dažnai kartojami kritikuojant tiek visos švietimo sistemos, tiek jos posistemų veiklos kokybę. Nieko nestebina, kad panašiomis socialinėmis ir ugdymo sąlygomis brendę individai pasirenka skirtingas vertybes, nuostatas ir elgsenos normas, savaip interpretuoja ankstesnių kartų sukaupą socialinę patirtį, kuria savitą gyvenenos aplinką ir t. t. Suprantama, kad kiekviena socialinė grupė ar visuomenė geriausiai funkcionuoja tada, kai joje yra individualybių įvairovė (idėjų generatoriai ir vykdytojai, idealistai ir materialistai, romantikai ir realistai ir pan.). Tačiau ta individualybių įvairovė, kuri ir vadinama visuomene, turi nuolat pasipildyti naujais nariais, gebančiais tinkamai (pagal visuomenėje įprastas normas ir lūkesčius bei savąsias vertybes ir gebėjimus) pratęsti socialiniam gyvenimui reikšmingų vaidmenų atlikimą. Tačiau kodėl atsiranda tiek daug jaunų, nesimokančių ir nedirbančių žmonių, niokojančių save alkoholiu, narkotikais ar kitaip save žalojančių, darančių nusikaltimus sau ir kitiems juos puoselėjusios visuomenės piliečiams? Būtų galima ir vėl kalbėti apie individualius elgsenos (arba socializacijos) ypatumus, kuriems reikia individualizuoto mokymo ar auklėjimo, tačiau bėda ta, kad tokių (individualių?) atvejų vis labiau daugėja, ir tai yra ne kurios nors vienos valstybės, o tarp-

tautinė problema, įgyjanti vis didesnę mastą visose demokratinėse ir modernias (atviras, lanksčias ir pan.) švietimo sistemas sukūrusiose šalyse – Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Skandinavijos valstybėse, JAV. Deja, Vidurio ir Rytų Europos valstybių (ir Lietuvos) ateitis taip pat kelia didelį susirūpinimą dėl akivaizdžių dalies jaunosios kartos socialinės degradacijos tendencijų. Jei visuomenė pati susikuria tokių žmonių, kokių jai reikia, atsirenka būtinus jos gyvavimui ir atmeta netinkamus (cit. pgl. P. B. Berger, 1995, p. 111), tai argi ji visiškai nėra atsakinga ir suinteresuota rūpintis, kad tų „netinkamųjų“ būtų kuo mažiau?

Manytume, šiuolaikinės socializacijos tikslų, sąlygų ir galimybių samprata bei jos raiška valstybėje ir jos institucijose yra per mažai tyrinėjama. Ar iš tikrųjų tradicinė (kad ir sparčiai modernėjanti) švietimo sistema nepajėgi įgyvendinti tų visuomenės jai priskiriamų uždavinių? O jeigu ši sistema iš esmės tinkama ir reikia tik tam tikrų korektyvų, tai kokių? Jeigu ji iš tiesų pajėgi rengti tik „specialistus praeičiai“, kas imsis rengti juos ateičiai? Kokios kitos institucijos gali tai atlikti sąveikaudamos su esama sistema ar ją pakeisdamos?

Šiuo tyrimu norėtume atkreipti dėmesį į mūsų manymu, mažai nagrinėjamą, bet labai aktualią **jaunimo socialinės integracijos problemą**, pabrėždami sudaromas individo pa(s)irengimo savarankiškai ir produktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime prielaidas. Mūsų manymu, būtina ieškoti naujų strategijų, leidžiančių pasiekti efektyvesnę pirmiausiai ugdymo ir kitų socialinių institucijų sąveiką, nes tik tada jos turės galimybių sudaryti tinkamas visaverčio individų gyvenimo sąlygas. Todėl mūsų tyrimo **objektas** yra jaunimo

socialinė integracija, o jo **tikslas** – atskleisti jaunimo socialinės integracijos optimizavimo strategijų metodologines prielaidas, parodančias šiuolaikinį požiūrį į žmonių išteklių plėtojimą kaip individualios ir socialinės gerovės priemonę ir garantą. Naudoti mokslinės literatūros ir dokumentų analizės **metodai**.

Socialinės integracijos prielaidų raiška švietimo sistemoje

Žodis integracija [lot. *integratio* – atnaujinimas, atstatymas, *integer* – visuma] reiškia dalių, elementų jungimą(si) į visumą (Tarptautinių žodžių žodynas, 1999, p. 205). Tai tam tikros sistemos, struktūros, organizacijos dalių (vienetų) judėjimo tarpusavio ryšio dermės ir harmonijos link procesas. Pabrėžtina iš tam tikrų dalių, iš chaotiško jų išsiskaidymo gimstanti tam tikros struktūros tvarkinga ir harmoninga visuma, „visetas“. Integracijos sėkme suinteresuota ir sistema, ir atskiros (integralios) jos dalys, nes tai sustiprina ir leidžia efektyvų abiejų šalių funkcionavimą. Kiekvienos sistemos, kaip visumos, funkcionavimo galimybės ir efektyvumas priklauso nuo ją sudarančių elementų tarpusavio dermės, lygiai kaip elementų ar posistemių funkcionavimą lemia jų sąsajų (sistemos viduje) glaudumas ir harmoningumas. Sistema, kurioje stokojama integralių (jungiančių, vienijančių) ryšių, anksčiau ar vėliau neišvengiamai suyra, žlunga. Pavienių elementų polinkis į dezintegraciją (lot. *dis* – priešdėlis, reiškiantis trūkumą, pašalinimą arba išnaikinimą, iškraipymą) taip pat yra rizikingas jų egzistencijos kokybės ir išlikimo požiūriu. Integracija yra visuotinė, ji vyksta asmenybių, žmonių grupių, regionų, valstybių ir pasaulinės bendrijos lygmenimis.

Asmenybės identiteto igijimas, palaikymas ir įtvirtinimas bei transformavimasis įmanomas tik socialinėje aplinkoje (P. L. Berger, 1995; L. Boom ir kt., 1990). Todėl dėsningas individo siekis tapti tam tikros sistemos (socialinės grupės – šeimos, bendraamžių grupės ir pan.) dalimi. Visas bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo metu vykstantis asmenybės ugdymo procesas sudaro individo rengimo savarankiškam gyvenimui visuomenėje pagrindą: moksleivis yra bent kelių socialinių grupių narys, bendraudamas ir veikdamas jose įgyja vertingą socialinį patyrimą tokių svarbiausių sričių: 1) savęs identifikavimo ir 2) asmeninių ir grupės ryšių būdų pažinimo. Išmokstama svarbių socialinių vaidmenų – sūnus, dukra, vaikas, moksleivis, draugas ir kt., individualiai ir grupėse vykstantys žaidimai, mokymasis, kūryba, darbas leidžia išugdyti svarbiausius socialinius gebėjimus. Deja, nors įdėta daug pastangų didinti ugdymo sistemų patrauklumą ir prieinamumą, švietimo sistemoje vykstančios socializacijos efektyvumas darosi vis labiau problemiškas, nes daugelyje šalių pastebima:

- nepakankama daugelio mokinių mokymosi motyvacija;
- nepasitenkinimas ugdymu mokykloje ir mokyklos gyvenimu;
- atsisakymas lankyti mokyklą;
- tolesnio savo gyvenimo (mokymasis, profesijos pasirinkimas ir igijimas, darbas, karjera, šeima ir kt.) planų neturėjimas;
- nesugebama numatyti turimų planų įgyvendinimo strategijų arba jų koreguoti pagal kintamas aplinkybes;
- nesugebama rasti socialiai priimtinių priemonių įgyvendinti asmeninės gerovės siekius.

Labai dažna šių reiškinių priežastis – **moksleiviai nepajėgia įžvelgti to, ko mokykla(si) mokykloje, ir savo dabartinių poreikių bei ateities planų ir perspektyvų ryšio** (R. Petrauskaitė, 1996). Todėl visose šalyse atsiranda marginalaus (lot. *marginalis* – esantis ant krašto, pakraštyje) jaunimo, kuris atsiduria didesnės socialinės rizikos sferoje pirmiausiai dėl socialinių integracinių ryšių deficito, t. y. naujo savojo identiteto ir naujų grupių (sistemų), leidžiančių išgyventi ir įsitvirtinti, paieškos. „Šiandienė problema yra <...> išstūmimas. Mes tampame segregacine visuomene. <...> Tai susiję su problemomis dėl būsto, sveikatos priežiūros, švietimo ir darbo, su individualia nepriklausomybe, atskyrimu nuo tėvų ir socialinės gerovės sukūrimu“, teigia Prancūzijos jaunimo socialinės dezintegracijos problemas tyrinėjantis I. Touraine (cit. pgl. A. Jellab, p. 1997). Dar šio šimtmečio viduryje galimybės rasti darbą jaunam, sveikam, kad ir visai nekvalifikuotam ir neturinčiam jokios darbo patirties, žmogui buvo didelės. Pasisekus tapti patyrusio meistro mokiniu, buvo galima išmokyti amato ir puikiai gyventi apskritai nesėdėjęs mokyklos suole nė dienos. Priklausymas amatininkų, prekybininkų, žemdirbių ar kt. socialiai pripažintai grupei garantavo apibrėžtą statusą, pajamas, leidžiančias prisiimti ir kitus socialiai reikšmingus vaidmenis (pvz., šeimos galva – vyras, tėvas ir pan.). Tačiau atsirandant vis sudėtingesniems kvalifikacijoms reikalavimams, darbų, kuriuos gali atlikti neturintis specialaus pa(si)renavimo jaunimas, labai sumažėjo, nepilnamečių įsidarbinimas draudžiamas įstatymų, merginoms ar tautinių mažumų jaunimui sunku įsidarbinti net turint tam tikrą profesinę kvalifikaciją. Jeigu nėra darbo, nėra ir pajamų išlaikyti

būstą ar šeimą. Taigi dalis šiuolaikinio jaunimo **palieka mokyklą, nes netenka buvusių socialinių vaidmenų ir neturi galimybės įgyti kitų socialiai vertingų, visuomenėje priimtinių individualios saviraiškos ir savarankiška socialine-ekonominė integracija pagrįstos gyvensenos pagrindų**. Šio šimtmečio paskutiniu metu ketvirčiu vis labiau pradėjo aiškėti, kad jauni žmonės, kaip socialinė grupė, nebeteri galimybių atlikti tų socialinių funkcijų, kurias atliko anksčiau (pvz., pagalbos namų ūkyje ir šeimos išlaikymo) (B. E. Andersson, 1995, p. 20). Susidaro tarsi užburtas ratas: mokymosi motyvacijos stoka neleidžia įgyti profesinės kvalifikacijos, būtinos socialinei ir ekonominei integracijai, o neturint išsilavinimo, profesijos ir darbo, visavertis asmeninis ir socialinis gyvenimas neįmanomas. Atsiranda socialinės izoliacijos, susvetimėjimo, marginalumo prielaidų, o tai dažniausiai susiję su socialinės elgsenos reguliavimo sutrikimais ir pasireiškia neigiamomis psichikos būsenomis ir asocialia elgsena (nerimas, dirglumas, egocentrizmas, agresyvumas ir pan.). Tai nėra pageidautina jokioje visuomenėje ir gali būti toleruojama tik iki kokių nors asmenų skaičius yra nedidelis ir santykiškai pastovus. Deja, žinoma, kad tai neigiamai veikia ne tik individus ir jų šeimų narius, bet ir **visuomenę bei valstybės ekonomiką**. Štai Jungtinėje Karalystėje konstatuota, kad skaičius moksleivių, nelankančių mokyklos nesulaukus 16 metų, tik sulaukus 16 metų arba tarp 16 ir 17 metų, yra **pavojingai didelis**, apie 100 000 jaunų žmonių baigia mokyklą neįgiję net minimalios kvalifikacijos ir dar tiek pat po to daugiau nebesimoko ir nedirba, apie 100 000 jaunų žmonių dirba neturėdami jokio profesinio pa(si)renavimo. Apie

20 proc. 25 metų jaunimo stokoja būtiniausių raštingumo įgūdžių, reikalingų integravimuisi darbe ir bendruomenėje. Mokslinių tyrimų nustatyta socialinės dezintegracijos ir nusivylimo mokymusi ir atsisakymu mokytis, nėštumų paauglystėje, narkotikų vartojimu, benamystės ir pan. koreliacija (A. Davies, 1999, p. 160–161). Panašių nerimą keliančių duomenų galima rasti ir apie Japonijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir kt. šalyse ryškėjančias tendencijas. Naujų technologijų atsiradimas nesukuria tiek darbo vietų, kiek reikėtų visuotiniam užimtumui, ir daugelį šiuolaikinių demokratinių valstybių kamuoja ilgalaikis apie 20 proc. siekiantis nedarbas. Rytų ir Vidurio Europos valstybėse vykstančios ekonominės pertvarkos metu darbo vietos taip pat nyksta greičiau, negu sukuriamos naujos. Lietuvoje 2000 m. nedarbas, įvairių tarnybų duomenimis, buvo 12–20 proc., jaunimo nedarbas apie 15 procentų. Danijos mokslininkai nustatė, kad jaunimas, neturintis darbo socialinių-ekonominių krizių laikotarpiu, gali būti visam laikui išstumtas iš darbo rinkos (1977–1981 metų ekonominei krizei Danijoje pasibaigus, pusę visų išstumtųjų iš darbo rinkos sudarė jaunimas iki 30 metų) (T. Garmus, 1999, p. 118).

Jaunimo socialinės integracijos optimizavimo strategijos

Socialinė integracija yra nulemta dviejų pagrindinių veiksnių: 1) objektyvių, susijusių su valstybės socialine-ekonominė padėtimi, jos bendrąja, švietimo, jaunimo politika ir 2) subjektyvių (asmens tikslų ir vertybinių orientacijų, poreikių, motyvų ir pan.). Mes, pripažindami **asmenybės autonomiškumą ir jos atsakomybę** už savo gyvenimo kokybę, as-

menybinį (subjektyvų) adaptacijos visuomenėje (mokymosi, darbo, socialinėje aplinkoje) aspektą traktuojame kaip antrinį, išvestinį iš mūsų jau minėtų objektyviai egzistuojančių prielaidų. Tolesnį mūsų suformuluotos problemos nagrinėjimą mes grindžiame tokia nuostata: **švietimo sistema yra pajėgi spręsti naujus išskylančius jaunimo socializacijos uždavinius, tačiau šios sistemos veiklos strategija turi būti koreguojama, stiprinant jos potencialą socialinio ugdymo ir sąveikos su kitomis socialinėmis institucijomis plotmėje.** Laikydami šios premisos, galime projektuoti tokias pagrindines **socialinės integracijos optimizavimo strategijas.**

1. Realus (visų, o ne tik akademiškai orientuotų moksleivių) **mokymosi trukmės pratęsimas iki 16 metų, sudarant patrauklias mokymosi ir mokyklinio gyvenimo sąlygas įvairaus intelektualinio pajėgumo ir gyvenimo orientacijos moksleiviams.** Teisybė, tai nėra nauja: švedų istoriko B. Scandino teigimu, jau XVII amžiuje Švedijoje buvo suprasta, kad geriausias būdas apsaugoti jaunimą nuo blogos „gatvės“ įtakos yra kiek įmanoma ilgiau laikyti jį mokykloje, ir būtent dėl to 1842 metais buvo sukurta privalomo mokymosi sistema (cit. pgl. B. E. Andersson, 1995, p. 20). Skirtumas tik tas, kad dabar mokyklai sunkiau konkuruoti su kitomis socialinėmis institucijomis (pvz., visuomenės informavimo priemonėmis ar pramogų industrija), o visuomenė dėl mūsų jau minėtų technologinės ir kvalifikacijų pažangos bei nedarbo yra daugmaž pasirengusi priimti jaunus žmones, priskirti jiems reikšmingas ir jų galimybes bei saviraiškos siekius atitinkančias socialines funkcijas.

2. Mokymo(si) *curriculum* papildymas socialinei integracijai reikšmingais darbinio ugdymo ir rengimo karjerai komponentais. Visų šalių švietimo sistemų tikslai rodo siekį rengti jaunimą darbui ir profesinei karjerai kaip svarbiai socialinės integracijos prielaidai (pvz., Jungtinės Karalystės vyriausybės naujosios paramos jaunimui, pereinančiam iš mokymosi į darbą, programos akcentai yra „kokybė, integracija, pažanga, įsidarbinimas“ (A. Davies, 1999, p. 160). Būtinų asmeninės, socialinės ir profesinės kompetencijų plėtojimas įmanomas kuriant asmeninės ateities viziją ir numatant jos įgyvendinimo būdus, individualių gabumų išryškėjimas ir plėtojimas siejant su būsima profesija, darbštumo ir verslumo ugdymas ir kt. Rengimas darbui (kaip ir laisvalaikiui, šeimai ir visuomenei) yra prioritetinis ugdymo tikslas Europos Sąjungos valstybėse (Study Group..., 1997), tačiau reikėtų pažymėti, kad darbinio ugdymo sampratai, reikšmei ir vietai šiuolaikinėje pedagogikoje (edukologijoje) ypač reikia dėmesio. Postindustrinėje visuomenėje kinta darbo samprata ir pobūdis, todėl keičiasi ir darbinio ugdymo koncepcijos. Pažangiosiose valstybėse kuriamas integruotas darbinio ugdymo modelis, su kurio pagalba siekiama išugdyti bendruosius gebėjimus (problemų sprendimas ir kritinis mąstymas, gebėjimas bendrauti ir nuolat mokytis ir pan.) (J. Paulionytė, 1999, p. 156). Deja, iki šiol diskutuojama, ar integruojamas darbinio ugdymo (rengimo(si) karjerai) turinys į kitus dalykus nepraranda savo sistemiškumo ir vientisumo, tapdamas fragmentiniu ir nereikšmingu. Kita vertus, ar įprasta akademiškai orientuota švietimo institucija, neturinti motyvacijos ir sąveikavimo su darbo pasauliu tradicijų, gali pasiekti reikšmingesnių darbinio ugdymo rezultatų? Jeigu, kaip teigia

J. Paulionytė (ten pat), pagrindinis šiandienio darbinio ugdymo tikslas yra rengti jauną žmogų nuolatiniam mokymuisi, tai dalis jaunimo atsiduria tarsi užburtame rate. Pripažįstant mokymosi reikšmę šiuolaikinėje visuomenėje, nereikėtų jo pervertinti iki begalybės ir sutapatinti tik su mokymusi sėdint mokyklos suole. Profesinio rengimo sistemoje, artimiausioje su darbo pasauliu, profesinių kvalifikacijų įgijimo efektyvinimas vis labiau siejamas su mokymusi **darbo vietoje** ir profesinio rengimo pagal mokyklinį modelį atsisakymu, keliamos idėjos apie bendrojo ir profesinio ugdymo organinę jungtį (R. L. Crowson ir kt., 2000, p. 242–243). Beje, Suomijos statistika parodė, kad kuo daugiau metų praleista mokyklos suole, tuo mažesnė tikimybė, kad asmuo taps savarankišku, sau ir kitiems darbo vietą sukursiančiu verslininku (O. Kivinen, 1999, p. 159).

3. Švietimo sistemos ir veiklos sistemos (darbo pasaulio) glaudesnis sąveikavimas kaip socialinės (mokymosi, profesinės ir užimtumo) integracijos prielaida. Parengti jaunimą integravimuisi į socialinę aplinką gali tik tokia institucija (jų sistema), kuri pati pasižymi glaudžiais integraciniais sukitomis socialinėmis institucijomis ryšiais. Deja, įvairių šalių švietimo sistemos ir kai kurios institucijos vis dar pernelyg autonomiškos. Tai ypač pasakytina apie Rytų ir Vidurio Europos šalis, kur socialiniai partneriai (vietos bendruomenės, verslininkai, darbdaviai ir kt.) neturi bendradarbiavimo su bendrojo lavinimo, aukštosiomis ir profesinėmis mokyklomis tradicijų. Tuo tarpu spartėjanti ekonomikos globalizacija ir tarptautinė konkurencija labiau išsivysčiusiose valstybėse švietimą vis labiau siekia susieti su nacionalinės ekonomikos poreikiais, todėl tam tikrų socialinių sričių sąveika yra daug glaudesnė ir racionali.

4. Mokymo(si) ir veiklos sistemų, šeimos, mokyklos ir vietos bendruomenės ryšių sutvirtinimas. Jaunimo patekimą į darbo rinką sunkina ir objektyvios, ir subjektyvios priežastys (valstybių ekonominės padėties sunkumai, nepakankamas ugdymo institucijų dėmesys jaunimo įsidarbinimo gebėjimų ugdymui (T. Jovaiša, 1998), nepakankama savo karjeros planavimo ir siekimo kompetencija, kt. Ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių darbdaviai ieškodami naujų darbuotojų labai dažnai remiasi asmeniniais ryšiais (R. L. Crowson ir kt., 2000, p. 247), o ne mokyklos teikiama informacija ar bendruomenės rekomendacijomis. Kai kuriose šalyse darbdaviai ne tik nepageidauja naujų darbo patirties neturinčių darbuotojų, bet ir vis dar nerodo didesnio suinteresuotumo bendradarbiauti su ugdymo institucijomis sprendžiant šią problemą. Ugdymo ir veiklos bei verslo pasaulio suartėjimas yra būtina jaunimo verslumo ir jų socialinės integracijos prielaida. Jaunimo galimybės susikurti darbo vietą ar pradėti savo verslą reikia tam tikrų socialinių ir ekonominių sąlygų ir garantijų, didžiausi rezultatai pasiekiami esant šeimos ir bendruomenės paramai (dalijimasis informacija, patirtimi, materialine-technine baze, finansinė pagalba ir pan.).

Panašu, kad šie siekiai suponuoja kokybiškai naujo švietimo sistemos raidos etapo poreikį: ne veltui amerikiečių mokslininkai R. L. Crowsonas, K. K. Wongas ir A. Aypay (2000) naujosios perėjimo iš mokymosi į darbą politikos įgyvendinimą pavadino „tyliąja Amerikos švietimo reforma“.

Nauji iššūkiai nuolatinio ugdymo sistemos kaitai

Vis labiau akivaizdu, kad įprasta logika, pagal kurią pirmiausiai mokomasi, o po to dirbama

ir siekiama karjeros, nebeatitinka šiuolaikinių sąlygų. Iškyla **naujos nuolatinio mokymosi paradigmos** poreikis, kur mokymasis yra periodiškai kaitaliojamas su darbu arba vyksta jo metu (mokomasi dirbant, dirbama mokantis, mokomasi tam, kad dirbtum). Mokymosi susiejimas su profesine (darbine) veikla, profesine karjera, o per tai ir su asmens gyvenimo kokybe yra neginčijamai produktyvus, tačiau dar daug kur tik deklaruojamas socializacijos principas. Mokymasis tik dėl mokymosi, atsietas nuo asmens gyvenimo karjeros tikslų, vis labiau išryškėja kaip bevertis ar netgi žalingas, nes diskredituoja pačią mokymosi idėją. Vienas iš mokymosi vertingumo kriterijų yra tai, kiek naujų žinių, mokėjimų, gebėjimų įgijimas prisidėjo prie profesinės besimokiusių veiklos jų gyvenimo eigoje ir kartu jų socialinės integracijos optimizavimo. Šis aspektas pabrėžiamas kalbant apie visus šiuolaikinės besimokančios visuomenės modelius (T. Rees, W. Barlett, 1999, p. 31). Tai:

- **asmenybės raidos** modelis, pabrėžiantis siekį sudaryti palankias sąlygas individualiai saviraiškai ir pakankamu informuotumu pagrįstam apsisprendimui renkant mokymąsi ir darbą;

- **socialinio išugdyimo** modelis, akcentuojantis individo į(si)tvirtinimą jo socialiniame ir bendruomeniniame kontekste, t. y. integraciją į sociumą;

- **įgūdžių įgijimo** modelis, pabrėžiantis įgūdžių įgijimo ir šalies ekonomikos kilimo ryšį.

Todėl trumpai aptarsime, mūsų manymu, ypač reikšmingas mūsų nagrinėjamai problemai šiuolaikinės bendrojo ir profesinio asmenybės ugdymo sąveikos ir jų kaitos prielaidas ir tendencijas.

Bendrasis ugdymas ir profesinis rengimas yra tiesiogiai susiję, ir tai ilgainiui turė-

tų tapti viena iš svarbių šiuolaikinės mokyklos sistemos pertvarkos sričių. Šiuolaikinis profesinis rengimas vis labiau traktuojamas kaip profesinis **ugdymas**, kadangi „profesinio ugdymo svarbiausias tikslas jau yra ne paprasta ar net labai aukšta specializacija, o siekimas suteikti bendras svarbias kvalifikacijas, kurios siekia toli už specialybės ribų. Taip profesinio ugdymo praktika keičia kryptį ir artėja prie teoriškai pagrįsto asmenybės ugdymo. <...> profesinis ugdymas šiandien turėtų būti suprantamas kaip asmenybės ugdymas“ (B. Bonz, 1998, p. 18). Asmenybės ugdymas, jos išsilavinimas teikia svarbias profesinio ugdymo prielaidas, tačiau profesinis ugdymas yra puikus „vaistas“ ne tik mokymosi motyvacijai stimuliuoti, bet ir efektyvi socialinės dezintegracijos prevencijos priemonė. Tačiau šiuolaikiniai bendrojo asmenybės išugdymo ir profesinio rengimo reikalavimai kelia ir kai kurių keblumų. Viena vertus, vis labiau pabrėžiami universalaus, visapusiško asmenybės išsilavinimo ir išugdymo prioritetai. Darbdavių keliama darbuotojų asmenybės išugdymo ir būtiniausių profesinių kvalifikacijų teikimo reikalavimai akcentuoja vis platesnius ir netgi, mūsų manymu, už institucinio ugdymo ribų siekiančius reikalavimus: mokėjimas bendrauti, nepriklausomas mąstymas, pasirengimas mokytis visą gyvenimą, pozityvios nuostatos ir elgsena, atsakingumas, gebėjimas adaptuotis, dirbti su grupe (kooperuotis) (pgl. Kanados konferencijų tarybą, žr. M. Fullan, 1998), dažnai dar pabrėžiamas ir platus išsilavinimas, geri analitiniai įgūdžiai, greitas suvokimas, lyderiavimo gebėjimai ir kt. Kita vertus, didėja profesinio mokymo aukštojo mokslo sistemoje poreikis, santykiškai mažėjant universitetinių studijų (ypač profesiskai mažiau perspektyvių huma-

nitarinių ir socialinių mokslų) srityse. Studijos daugelyje JAV ir Vakarų Europos universitetų, iki šiol tradiciškai pasižymėjusios universalumu ir akademizmu, pastaruoju metu daugiau dėmesio skiria praktiniam profesiniam parengimui.

Formalios išsilavinimo kvalifikacijos jau nebegarantuoja nei užimtumo, nei aukštos gerovės. Taigi investavimas į formalųjį išsilavinimą, anksčiau buvęs besąlygiškai pripažįstamas kaip individualiai ir socialiai vertingas, dabar jau tokiu nebelaikomas. Žmonių, kurie mokėsi vis ilgesnį laikotarpį, atėjimas į vis žemesnę užimtumo hierarchijos pakopą rodo išsilavinimo nuvertėjimą ir tai, kad ne visos reikalingos kvalifikacijos išmokstamos formaliojo mokymo(si) sistemoje. Anot O. Kivineho (1999, p. 152–153), esminė šiuolaikinės socialinės integracijos problema yra neadekvatūs esamiems socialiniams poreikiams įgūdžiai, ir nebūtinai jie tuo labiau gerėja, kuo daugiau metų praleidžiama mokyklos suole. Būtina sukurti galimybes „mokytis dirbant“ ne tik profesinio, bet ir bendrojo lavinimo posistemėje. Tai galėtų tapti tolesnio profesinės kvalifikacijos įgijimo ar gilinimo pagrindas jau profesinio rengimo ir tęstinio mokymosi sistemose.

Suprantama, šiems pokyčiams, kaip mūsų laikmečio socialinių, ekonominių, švietimo ir kitų sričių pertvarka, reikia ir kokybiškai naujo požiūrio į žmonių išteklių plėtojimą, ir bendrosios valstybinės politikos, suderinančios švietimo (bendrojo lavinimo, profesinio rengimo ir tęstinio mokymo), ekonomikos (užimtumo, veiklos pasaulio) veiklos strategijas. Tam prireiks įvairių sričių mokslininkų tyrimų ir jų dalyvavimo rengiant naujas žmonių išteklių ugdymo, socialinę, švietimo, jaunimo politiką. Suprantama, būtina, kad šioje veiklo-

je dalyvautų ir edukologijos mokslininkai bei praktikai.

Išvados

1. Keičiantis visuomenei, atitinkamai keičiasi ir socializacijos tikslai bei turinys. Todėl reikia naujo požiūrio ir švietimo sistemos vaidmens rengiant jaunimą savarankiškam gyvenimui visuomenėje koncepcijų.

2. Aktualiausiu šiuolaikinės švietimo sistemos funkcionavimo klausimu, turinčiu įtakos individualiai ir visuomenės pažangai, laikomas jaunimo socialinės integracijos optimizavimas. Nors šiame tyrime daugiausia dėmesio skyrėme kitose šalyse vykstančių procesų analizei ir rėmėmės Skandinavijos, Vakarų Europos, JAV mokslininkų atliktais tyrimais, tai laikome tolesnio gilinimosi į Lietuvoje pasireiškiančių jaunimo socialinės dezadaptacijos (nepakankama mokymosi motyvacija, nusikalstamumas, narkomanija, nedarbas ir kt.) reiškinių prevenciją atspirties tašku. Švietimo sistemą laikome pajėgia vykdyti šiuolaikinius reikalavimus atitinkantį jaunosios kartos ren-

gimą prasmingam ir produktyviam gyvenimui, tačiau jos ir kitų socialinių institucijų sąveika turi būti daug glaudesnė.

3. Nuolatinio ugdymo sistemoje turi įsitvirtinti naujus visuomenės poreikius atitinkantys principai ir struktūros, nes senoji paradigma mokymasis $\Rightarrow$ darbas $\Rightarrow$ karjera nebeatitinka šiuolaikinių individų ir visuomenės poreikių.

4. Sprendžiant nuolatinio ugdymo sistemos optimizavimo problemas, kuriant ir plėtojant jaunimo socialinės integracijos modelius reikia glaudesnio socialinių mokslų (sociologų, edukologų, psichologų) teoretikų ir praktikų, ekonomistų ir politikų bendradarbiavimo. Manome, dabartinėje Lietuvos švietimo plėtotėje per mažai nuveikta tiek teorinėje, tiek praktinėje jaunimo socialinio į(si)tvirtinimo sąlygų srityse. Reikia sisteminių tyrimų sukurti atitinkamą valstybės politiką ir struktūrą.

5. Kadangi, kaip parodė mūsų tyrimas, jaunimo socialinės integracijos problemos yra aktualios daugelyje šalių, vertėtų plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą kuriant jaunimo socialinio mobilumo mokymosi ir užimtumo tikslais modelius.

LITERATŪRA

1. Andersson B. E. The Contradictory School – A Swedish Example // *Studies on Youth and Schooling in Sweden* / ed. by B. Jonsson. Stockholm, 1995. P. 19–40.
2. Berger P. L. Sociologija. Vilnius, 1995.
3. Bitinas B. Ugdymo filosofija. Vilnius, 2000.
4. Bonz B. Profesinis ugdymas ir kvalifikacija // *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*. 1998, Nr. 1, p. 10–19.
5. Crowson R. L., Wong K. K., Aypay A. The Quiet Reform in American Education: Policy Issues and Conceptual Challenges in the School-to-work Transition / *Educational Policy*. 2000, May, vol. 14, Issue 2, p. 241–259.
6. Davies A. Transition from School to Work – UK Policy Developments, with Special Reference to Quality, Progression and Employability // *New Challenges in the Cooperation Between Education and Training and Working Life*. Finland, Tampere, 1999. P. 160–163.
7. Fullan M. Pokyčių jėgos. Vilnius, 1998.
8. Garmus T. Ilgalaikio nedarbo problema užsienio šalyse // *Aktualūs socialinės politikos klausimai*. Vilnius, 1999, Nr. 1, p. 115–124.
9. Guest Jr., Charles L. School-to-work Program // *Education*. 2000, Summer, vol. 120, Issue 4, p. 614–621.
10. Jellab A. Le travail D'Insertion En Mission Locale. Editions L'Harmattan, 1997.
11. Jovaiša T., Shaw S. Žvilgsnis į bendrųjų gebėjimų ugdymą Rytų ir Centrinėje Europoje (partnerių šalyse) //

Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos. 1998, Nr. 1, p. 30–47.

12. Kivinen O. How to Redesign the Relations Between the Educational System and Working Life // New Challenges in the Cooperation Between Education and Training and Working Life. Final Report. Finland, Tampere, 1999. P. 152–159.

13. Kučinskienė R. Ugdymas karjerai aukštojoje mokykloje // Darbo paieškos vadovas (ats. red. R. Kučinskienė). Klaipėda, 2000.

14. Kučinskienė R. Švietimo raidos tendencijos XX a. pabaigoje // Lyginamosios pedagogikos įvadas. Klaipėda, 2000. P. 63–122.

15. Laužackas R. Sistemeteorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos. Monografija. Kaunas, 1999.

16. Paulionytė J. Darbinis ugdymas įvairiose kultūrose // Pedagogika. 1999, Nr. 38, p. 147–158.

17. Petrauskaitė R. Racionalus profesijos pasirinkimas kaip svarbi sėkmingos asmenybės socialinės adaptacijos

prielaida // Mokykla ir nusikalstamumo prevencija. Prevencinė pedagogika. D. I. Vilnius, 1996. P. 60–67.

18. Plant P. Careers Guidance in Denmark: Some Reflections. Copenhagen, 1999.

19. Rees T., Barlet W. Adult Guidance Services in the European Learning Society: A Scottish Case Study // Studies in the Education of Adults. Apr., 1999, vol. 31, Issue 1, p. 21–35.

20. Study Group on Education and Training: Report: Accomplishing Europe Through Education and Training. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1997.

21. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1999.

22. Velutis A. Rekreacijos ir turizmo specialistų integracijos į profesinę veiklą prielaidos (Magistro baigiamasis darbas). Klaipėda, 2000.

23. Краткий словарь по социологии. Москва, 1989.

24. Современная западная философия. Словарь. Москва, 1991.

IMPROVEMENT OF THE YOUTH SOCIAL INTEGRATION

Ramutė Kučinskienė

Vytolis Kučinskas

Summary

The problems of socialization and social integration of the contemporary young generation are analyzed in the article. Insufficient learning motivation, dissatisfaction in current school life and refusing to go to school, inability to make rational plans for future (learning, career, family, etc.), finding ways how to realize them, and finding ways of socially acceptable living are the topics which are of high importance in many modern countries and in Lithuania too.

The aim of the research was to enclose the main methodological premises enabling to optimize current development of human resources in many societies of today. The role of the educational system in the process of socialization is under discussion: could it be in action in future as before, and if the answer is “yes”, how it should be developed for more efficient performance? It is decided that we do not have enough personal and social courage and methods for creation of absolutely new system of education up to now. In such case we discuss only about some innovative ways of thinking and restructuring of the existing educational system.

The main conclusions of the presented research are the following: permanent changes in societies call for making new goals and content of the socialization process. The countries under political, economical, cultural and educational transition (as Lithuania is) must find new ways creating closer social cooperation between local, national and global levels and different institutions of education. The system of education should be integrated with the social partners and society's institutions in much more extent. Closer ties should be developed among basic education and vocational education, and school, family, local community and the world of work are expected to form new and more efficient connections. Making new strategies for young generation socialization knowledge of various social and humanitarian sciences should be united in much more extent than it used to be, and contribution of economists and politicians is necessary. There is clear need for youth's socialization research and creating of new social structures based on systematic approach in Lithuania. Forms of international cooperation in establishing new models of youth social mobility and employment are mentioned as potentially productive also.

Gauta 2001 06 02

Priimta 2001 09 10